

Využitie a výslovnosť skratiek v Slovenskom hovorenom korpusu

Katarína Gajdošová

Abstrakt: Projekt tvorby Slovenského hovoreného korpusu ako zdroja dát o reálnom používaní slovenského jazyka v hovorenej komunikácii sa začal uskutočňovať v roku 2007 v oddelení Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV v Bratislave (<https://data.juls.savba.sk/oral/>). Hoci rozsah korpusu je zatiaľ menší v porovnaní s dlhšie budovanými hovorenými korpusmi iných jazykov, už v druhej, takmer 700-tisícovej verzii máme dostatok materiálu na analýzu viacerých výslovnostných prvkov, a to aj skratiek. Pri skratkách je v hovorenom prejave zaujímavá variantnosť ich zvukovej realizácie – ide nielen o domácu výslovnosť či výslovnosť pôvodnú (cudzojazyčnú v prípade skratiek prevzatých do slovenčiny z iných jazykov), ale aj o výslovnosť zmiešanú (domácu i cudzojazyčnú súčasne). Výskumná sonda s využitím doteraz spracovaného materiálu hovoreného korpusu prináša obraz ich fungovania v hovorených prejavoch.

Skratky sú dôležitou zložkou komunikácie. V súvislosti so spoločenskými zmenami pribúdajú a ubúdajú tak, ako sa jazyk dynamicky vyvíja. V jazyku koexistujú skratkové pomenovania domáceho a cudzieho pôvodu, pričom pre každú skupinu sú pri zvukovej realizácii charakteristické osobitné typy variantnosti. S rozvojom a existenciou hovorených korpusov a možností zvukových záznamov je preto zaujímavé obrátiť pozornosť na výskum fungovania skratiek v komunikácii. Problematike skratiek v slovenčine sa venovala a priebežne v súvislosti s ich pribúdaním aj venuje lingvistická pozornosť (Horecký, 1947; Dvonč, 1997; Masár, 1997; Kačala, 1998; Ološtiak, 2005), súhrnný pohľad na problematiku skratiek, iniciálových skratiek, akronym a značiek v súvislosti s ich začlenením do Krátkeho slovníka slovenského jazyka (ďalej KSSJ) (1987) podal M. Považaj (1984). Pre potreby nášho príspevku za skratky považujeme tzv. iniciálové skratky zložené z prvých hlások združeného pomenovania alebo vlastného mena zapísaných verzálami a zvukovo realizované v nehláskovanej alebo hláskovanej podobe, ale aj tie, ktoré vznikli zo začiatočných písmen latinských združených pomenovaní, príp. takým skrátením, že sa uvádza len prvé písmeno alebo prvé písmená zo slova alebo začiatočné písmená z viacslovných pomenovaní (porov. MČ I, 1986, s. 520 – 522; Považaj, 1984, s. 227). Na prienik medzi jednotlivými skupinami v teoretickej reflexii, najmä medzi iniciálovými skratkami a skratkovými slovami, upozorňuje napr. Encyklopédia jazykovedy (1993, s. 384). V texte príspevku používame nediferencovaný

súhrnný názov „skratky“ pre všetky analyzované výskyty.

Slovenský hovorený korpus (ďalej SHK) budovaný od roku 2007 v oddelení Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave je v súčasnosti verejnosti prístupný v druhej verzii SHK *s-hovor-2.0* v rozsahu 678 592 textových jednotiek (tokenov). Korpus je možné používať dvoma spôsobmi:

1) prostredníctvom webového rozhrania (<http://korpus.juls.savba.sk:8086/oral/>), kde je k dispozícii prepis reálnej výslovnosti prepojený so zvukovými stopami tak, aby mohol používateľ súčasne pracovať s prepisom aj zvukom nahrávky; zvukové súbory sú dostupné v troch formátoch: FLAC, Ogg Vorbis, SPEEX;

2) prostredníctvom korpusového manažéra Manatee s klientom Bonito, v ktorom je prístupný plne lematizovaný a morfológicky anotovaný korpus *s-hovor-2.0* obsahujúci len textový prepis, keďže aktuálna verzia klienta Bonito1.49 nedokáže pracovať so zvukovými súbormi. Pri práci s korpusom *s-hovor-2.0* prostredníctvom klienta Bonito môžeme využívať všetky výhody vyhľadávania, ktoré sú známe z práce s písanými korpusmi.

Podrobnejšie informácie o koncepcii zberu a spracovania zvukových nahrávok, o prepise do textovej podoby, ako aj informácie o metadátach (rozšírených sociolingvistických informáciách) týkajúcich sa hovoriacich a nahrávok sú k dispozícii na webovej stránke <http://data.juls.savba.sk/oral>.

Výskum skratiek v SHK sme realizovali priebežne na báze aktuálnych verzií SHK, naposledy na báze korpusu *s-hovor-2.0*, ktorý je lematizovaný aj morfológicky anotovaný. Korpus *s-hovor-2.0* sa skladá z prepisov 154 zvukových nahrávok v rozsahu 71 hodín. Z hľadiska zloženia zvukových záznamov sú v korpuse zastúpené spontánne a polospontánne nahrávky štandardnej slovenčiny zozbierané v teréne z rôznych lokalít Slovenska, resp. získané z rôznych médií. Osobitnú položku predstavujú prepisy zvukových záznamov výpovedí osôb prenasledovaných minulým režimom, ktoré pochádzajú z archívu Ústavu pamäti národa (ďalej ÚPN).

Na vyhľadávanie skratiek v *s-hovor-2.0* sme použili korpusový manažér Manatee s klientom Bonito1.49. Vyhľadávali sme pomocou príkazov:

1) `[word=".*"] (<event desc="ep">|<event desc="luc">)`, kde v hranatých zátvorkách definujeme akékoľvek slovo, za ktorým bezprostredne nasleduje špecifická značka¹ pre

¹ Jednotlivými značkami sa pri prepise označujú niektoré osobitné súčasti komunikácie ako napr. lapsus – prerieknutie sa, viacnásobný lapsus, nedokončené slovo, pauza, ale aj fyziologické prvky ako napr. hlasné

hláskovanú alebo nehláskovanú skratku²;

2) `[word="[AÁBCČDĎEÉFGHIÍJKLLMNŇOÓPRSŠTŤUÚVZZXYÝ]*"]` (`<event desc="ep">|<event desc="luc">`), kde je hľadané slovo zapísané verzálami a bezprostredne za ním nasleduje značka pre hláskovanú alebo nehláskovanú skratku;

3) `[word="[AÁBCČDĎEÉFGHIÍJKLLMNŇOÓPRSŠTŤUÚVZZXYÝ]*"] + P filter` (`<event desc="ep">|<event desc="luc">`) – v rozsahu 1 – 3 pozície, pomocou ktorého sme v SHK hľadali akékoľvek slovo zapísané verzálami, pričom pozitívny filter v rozsahu jednej až troch pozícií od hľadaného slova obsahuje značku pre hláskovanú alebo nehláskovanú skratku, ktorá sa môže nachádzať za niektorou inou zaznamenanou značkou. Tento príkaz sme doplnili preto, aby sme využili všetky možnosti na vyhľadávanie potenciálnych skratiek, keďže v prepise zvukových záznamov do textovej podoby sa nachádza aj isté množstvo nepredvídaných chýb.

Vo všetkých troch prípadoch ide o vyhľadávanie rovnakého jazykového prostriedku – akejkol'vek skratky, za ktorou sa nachádza značka `[pron=ep]` na označenie hláskovanej skratky alebo `[pron=lu]` na označenie nehláskovanej skratky. Výslovnosť sa v SHK vždy zaznačuje za znakom lomené (/), napr. SNK/esenká `[pron=ep]` alebo SNK/snk `[pron=lu]`. Na vyhľadanie všetkých skratiek v *s-hovor-2.0* sme zvolili tri rôzne spôsoby (pomocou troch rôznych vyhľadávacích príkazov), aby sme zabezpečili vyhľadanie všetkých skratiek, ktoré sa v danom korpuse nachádzajú.

V skúmanom pracovnom korpuse *s-hovor-2.0* sa nachádzalo 100 jedinečných výskytov skratiek spolu v 382 výskytoch. V tabuľke uvádzame enumeratívne všetky nájdené skratky, realizovanú výslovnosť a počty výskytov.

a.s.	áes	1	CIC	síajsi	1
atď.	atď	1	CRM	síárem	1
BA	béá	1	CSc.	céescé	1
BBC	bíbísí	2	CSR	síesár : síesar	2 : 1
cca	cecea	1	ČKD	čekádé	1
CCS	cécées	1	ČSAD	čéesádé : čéesadé	2 : 1
CD	cédé	1	ČSND	čéesendé	1

dýchanie, kašeľ, zívanie, smiech a pod. Zoznam značiek používaných v SHK je dostupný z [https://data.juls.savba.sk/oral/Značky používané v SHK](https://data.juls.savba.sk/oral/Značky_používané_v_SHK)

2 V súbore značiek je jedna spoločná značka pre skratky a skratkové slová. Preto ďalej v texte používame slovo „skratka“ viac-menej zovšeobecňujúco na označenie vyhľadaných výskytov skratiek a skratkových slov.

ČSR	čsr	1	OCR	ócéer	1
DDR	dédéer	2	OECD	oísídí : oécédé	2 : 1
DHL	deháel	2	OF	óef	3
DKP	dékápe	3	OK	ókej : ókėj	6 : 1
DVD	dévédé : devédé	1 : 1	OSN	óesen	4
EHS	éháes	1	OSP	oespe	1
EKG	ékágé	1	OV	ové	1
EÚ	éú	1	OVVS	óvévés	1
GPU	gépeu	1	pdf	pédéef	1
HSLS	hsl's	1	PDS	pédées	1
HZDS	házetdées	6	PhD.	piejdždí	1
IB	ájbí	1	PMS	péemes	1
IQ	íkvé : ikve	1 : 1	PP	pépé	1
ISIC	aisik	1	PR	piár : piár	7 : 2
IT	ité : ité : ajtí	2 : 2 : 2	PTP	pétépé	2
ITIC	aitik, aitiky	6, 1	ROH	eróhá : érohá	9 : 2
JAC	žak	1	SAP	sap	2
JEC	žek	1	SAV	sau : esávė	1 : 1
JOC	žok	1	SBS	esbées	2
JRD	jeerdé	1	SČSP	esčéespé	1
KDH	kádéhá : kádéha	41 : 5	SITA	sita	1
KDMS	kdms	1	sk	eská	2
KIK	kik	1	SLH	eselhá : eselha	7 : 2
KSČ	káesčé	8	SND	snd	1
KSS	káeses	8	SNP	esenpé : snp : esenpe	5 : 1 : 1
LIC	lic	1	SNR	snr	2
ltt	eltété	1	SNS	sns	1
MNV	emenve : emenvé	1 : 1	SOS	esóes	1
MUDr.	mudr	4	SS	eses	3
NATO	nato	21	STU	estéú	1
NDR	endéer	13	SVŠT	esvééšté	1
NKVD	enkávėde	2	SZM	szm	6

ŠtB	eštébé : eštébe : eštebé : eštebe	48 : 4 : 3 : 1	ÚTK	útéká	1
			UV	úvé	1
TASR	tasr	1	ÚV	úvé	4
TV	tévé	6	VIP	viajpi	1
ÚĽUV	úľuv	1	VKV	vékavé	1
UNESCO	unesko	4	VPN	vépeen : vépéen : vepeen	
UPC	úpécé	1			11: 11 : 2
ÚPN	úpéen	5	VŠMU	všmu	2
USA	úesá	2	WC	véceé : véce	3 : 2
USB	uesbé	1	www	vévévé	1
ÚSKŠ	úeskáeš	1	YMCA	imku, imky	2
UŠB	uešbé	2	ZO	zeo	1

Skratky, ktorých plné ekvivalenty uvádzame v prílohe, môžeme rozdeliť do niekoľkých skupín.

a) názvy politických strán, orgánov, útvarov: *ČSND, EHS, HSLS, HZDS, JAC, JEC, JOK, JRD, KDM, KDMS, KIK, KSČ, KSS, MNV, NATO, NKVD, OECD, OSN, OV, OVVS, PDS, ROH, SNR, SNS, SZM, ŠTB, ÚSKŠ, ÚŠB, ÚV, VPN*;

b) názvy inštitúcií a škôl: *SAV, SČSP, SLH, SND, STU, SVŠT, ÚĽUV, ÚPC, ÚPN, ÚTK, VŠMU, YMCA*;

c) názvy štátov, útvarov: *ČSR, DDR, EÚ, NDR, USA*;

d) označenia súvisiace s počítačmi a technikou: *CCS, CD, CRM, DVD, IT, OCR, PDF, PP(06), SAP, USB*;

e) doklady: *ISIC, ITIC*;

f) vzdelanie: *CSc., MUDr., PhD.*;

g) podniky a firmy: *ČKD, ČSAD, DHL*;

Prvá skupina je najväčšia podľa počtu jednotlivých výskytov, v niektorých prípadoch je vysoká aj frekvencia jednotlivých skratiek. Najviac sú zastúpené skratky politických strán, orgánov a útvarov, ktoré často spomínajú vo svojich výpovediach pamätníci v projekte Oral history ÚPN.

Druhú a tretiu skupinu takisto napĺňajú skratky, ktoré úzko súvisia so spomienkami na časy prenasledovania a vyskytovali sa v spomienkach respondentov na časy štúdií i

emigrácie, príp. pri hodnotení pomerov v krajine. Nachádzajú sa tu však aj novšie skratky.

Skratky zahrnuté do štvrtej skupiny sa nachádzajú v prehovoroch mladších respondentov. Ide o nahrávky, ktoré boli získané v rámci terénneho zberu v rozhovoroch s mladými ľuďmi. Respondenti sa buď priamo pohybujú v pracovnej oblasti spojenjej s novými technológiami (*SAP, CRM, OCR*), alebo ide o skratky (napr. *CD, DVD, PDF, USB*), ktoré sa dnes bežne používajú aj v písaných textoch (korpus *prim-4.0-public-all*: *CD* – 18 945 výskytov, *DVD* – 9 991 výskytov, *PDF* – 1 140 výskytov, *USB* – 3 449 výskytov).

Piatu skupinu tvoria skratkové pomenovania študentských a učiteľských preukazov – *ITIC, ISIC*, používané výsostne študentmi a pedagógmi. Aj tieto skratky môžeme nájsť v písanom korpuse (*ISIC* – 202 výskytov, *ITIC* – 60 výskytov).

V ďalšej skupine sú skratky, označujúce akademické a vedecké tituly, do poslednej skupiny sme zahrnuli skratky podnikov a firiem.

Vzhľadom na koncepciu budovania SHK sa výslovnosť realizovaná respondentmi zachytáva ľudským odposluchom (anotátor a dvaja korektori), výslovnostné realizácie nie sú exaktne merané v špecializovaných laboratóriách či pomocou osobitných zvukových programov. Predpokladáme, že s rozrastajúcim sa materiálom a pokrokom v oblasti počítačového (automatizovaného) spracovania jazykových a rečových dát, v našom prípade napr. v oblasti merania páuz, dĺžok, mäkkosti či tvrdosti konsonantov, budú neskôr zaznamenané prehovory a ich anotácie podrobené exaktnému meraniu. Aj z tohto dôvodu – relatívne subjektívnych zápisov spomínaných javov – je k dispozícii zvukový záznam každému používateľovi SHK, aby si realizovanú výslovnosť mohol overiť.

Na základe výslovnosti môžeme jednotlivé skratky rozdeliť do viacerých skupín.

a) Slovenská výslovnosť: *CCS/cécées, CD/cédé, CSc./céescé, ČKD/čékádé, ČSAD/čéesádé/čéesadé, ČSND/čéesendé, DHL/déháel, DKP/dékápé, DVD/devede/dévédé, EHS/éháes, EKG/ékágé, EÚ/éú, GPU/gépeu, HSLS/hsl's, HZDS/házetdées, JRD/jéerdé, KDH/kádéhá/kádéha, KDMS/kdms, KIK/kik, KSČ/káesčé, KSS/káeses, LIC/lic, ltt/eltété, MNV/emenvé/emenve, MUDr./mudr, NDR/endéer, NKVD/enkávédé, OCR/ócéer, OF/óef, OK/ókej/ókéj, OSN/óesen, OSP/óespé, OV/óvé, OVVS/óvévées, PDF/pédéef, PDS/pédées, PMS/péemes, PP/pépé, PTP/pétépé, ROH/eróhá/érohá, SAP/sap, SAV/sau/esáv, SBS/esbées, SČSP/eščéespé, SITA/sita, SLH/eselhá/eselha, SND/snd, SOS/esóes, SS/eses, STU/estéú, SVŠT/esvééšté, SZM/szm, ŠTB/eštébé/eštébe/eštebé/eštebe, TASR/tasr, TV/tév, ÚLUV/úľuv,*

UNESCO/unesko, UPC/úpécé, ÚPN/úpéen, USA/úesá, USB/uesbé, ÚSKŠ/úeskáeš, UŠB/uešbé, ÚTK/úteká, UV/úvé, VKV/vékávě, VPN/vepeen/vépeen/vépéen, VŠMU/všmu, WC/vécé/véce, YMCA/imka, ZO/zeo.

Väčšina skratiek z tejto skupiny bola v záznamoch hláskovaná, jedine skratky *HSES, KIK, KDMS, LIC, MUDr., SAP, SAV, SITA, SND, SZM, TASR, VŠMU* sú nehláskované. Za zaujímavé pokladáme aj zistenie, že v skupine sa nachádzajú okrem pôvodne domácich skratiek i skratky cudzieho pôvodu (*CCS, CD, CSc., DVD, DHL, GPU, EKG, OCR, PDF, SAP, SOS, USA, USB*). Väšetky sa však v skúmanom materiáli vyslovujú zdomácnene, po slovensky.

b) Pôvodná výslovnosť: *BBC/bibisi, CIC/siajsi, CRM/siárem, IB/ajbí, JAC/žak, JEC/žek, JOC/žok, ITIC/ajtik, ISIC/ajsik, PhD./piejždí, PR/piár/piár, VIP/viajpi.*

Tieto skratky sa v našom jazyku ešte výslovnostne neudomácnili, zachovali si pôvodnú – anglickú alebo francúzsku – výslovnosť. Skratky *JEC, JAC, JOC* sú v súčasnosti zriedkavé a zrejme ostanú v podobne neadaptovaných slov.

c) Neustálená výslovnosť: *IT/ité/ité/ajti, OECD/oécédé/oísidi.*

Pri týchto skratkách sme v databáze SHK zaznamenali dvojakú výslovnosť – slovenskú (*ité/ité, oécéde*), ale aj pôvodnú, anglickú výslovnosť (*ajti, oísidi*). Hoci I. Masár (1997, s. 58 – 59), J. Kačala (1998, s. 216) a M. Považaj (2000, s. 109 – 110) odporúčajú v prípade skratky *OECD* používanie slovenskej, domácej výslovnosti, stretávame sa v materiáli s dvojakou výslovnosťou, aj keď ide iba o jednotlivé výskyty. Výslovnosti cudzích skratiek v slovenčine sa venoval L. Dvonč (1997), ktorý upozorňuje na ustálenosť pôvodnej výslovnosti niektorých skratiek a aj kolísanie iných ako prirodzený jav. Oproti odporúčaniam M. Považaja (prvé dva vokály skratky vyslovovať krátko), L. Dvonč hovorí o prvých dvoch vokáloch dlhých. S pribúdajúcim rozsahom SHK budeme môcť pozorovať, akú tendenciu má ustáľovanie výslovnosti pri tých skratkách, pri ktorých je v súčasnosti výslovnosť rozkolísaná.

Pri skratkách, ktoré sú v tabuľke skúmaného materiálu vysoko frekventované, napr. *KDH/kádéhá/kádéha, VPN/vépeen/vépeen/vepeen* či *ŠtB/eštébé/eštébe/eštebé/eštebe*, je v korpusovom materiáli doložená variantná výslovnosť. Výslovnosť skratky *KDH* je zaznamenaná v prehovore jedného respondenta (41 výskytov), avšak aj tu je rozkolísaná – posledná slabika je miestami krátená. Podobne aj skratky *VPN* a *ŠtB* používajú vo svojom prehovore len dvaja respondenti.

Výslovnosť skratiek rôzne zachytávali, resp. zachytávajú aj lexikografické diela.

Pôvodne uvádzal výslovnosť aj KSSJ (prvé a druhé vydanie, 1987, 1989) (porov. Považaj, 1984). Revízia však z druhého vydania KSSJ (1989) pre neaktuálnosť odstránila všetky iniciálové skratky a do tretieho a štvrtého vydania KSSJ (1997, 2003) neboli nové iniciálové skratky doplnené.

Slovník súčasného slovenského jazyka A – G (2006) uvádza „vlastné skratky utvorené zo začiatočného písmena alebo z prvých písmen slova, za ktorými sa spravidla dáva bodka, napr. čl. skr. článok, oddiel textu istého typu, obyč. zákona“ a „iniciálové skratky (akronymá) utvorené z veľkých začiatočných písmen slov viacslovného pomenovania, ktoré sú do skratky spravidla združené bez bodky, napr. CD, ČLR“ (s. 16). Výslovnosť skratiek uvádza SSSJ vtedy, ak „skratka funguje vo vete ako plnohodnotné slovo“ a neuvádza ju „pri skratkách, pri ktorých nedochádza k písmenkovej výslovnosti... ako ani pri skratkách, ktoré majú podobu slova“ (s. 18).

Veľký slovník cudzích slov (Šaling – Šalingová – Maníková, 2003) uvádza niektoré skratky a skratkové slová. Výslovnosť pri skratkách uvádza rôzne. Pri niektorých skratkách (napr. *DVD*, *CD* a pod.) zachytáva slovník slovenskú výslovnosť, pri iných (napr. *CIC*, *BBC*, *O. K.* a pod.) pôvodnú výslovnosť, pri niektorých skratkách (napr. *DWT*, *VIP* a pod.) výslovnosť neuvádza vôbec.

Významy a plné ekvivalenty skratiek a značiek podáva Slovník skratiek a značiek (Koncová – Lalúch, 2004) a Svet skratiek a značiek (Tušer, 1996), ani jeden z týchto špecializovaných slovníkov však neuvádza výslovnosti skratiek.

Ako sme uviedli v tabuľke vyššie, niektoré skratky sa v dostupnom materiáli vyslovujú dvojako. Jednou z možností je skratku hláskovať, druhou nehláskovať. Na základe tohto spôsobu výslovnostnej realizácie sme pri zachytávaní skratiek v SHK zvolili aj značky na zápis výslovnosti skratiek: *[pron=ep]* na označenie hláskovanej skratky, *[pron=lu]* na označenie nehláskovanej skratky. Všetky skratky, ktorých výslovnostná realizácia je dvojaká – hláskovaná a nehláskovaná, sú domáce skratky. Ide o skratky *SAV*, *SNP*. Vzhľadom na obmedzenosť rozsahu *s-hovor-2.0* môžeme pri analyzovanom materiáli hovoriť len o náznakoch tendencií výslovnostnej realizácie hláskovanej skratky. Za zaujímavú považujeme nehláskovanú realizáciu skratiek *SND/snd*, *SNR/snr*, *SNS/sns*. Domnievame sa, že prvé dve skratky sa už takto stabilizovali, pri tretej azda budeme môcť s ďalším pribúdajúcim materiálom sledovať konkurenciu aj v jej hláskovanej realizácii. Pritom však aj pri skratke

SND nachádzame doklad jej hláskovanej realizácie v písanej podobe v korpuse *prim-4.0-public-all*. Skratku SND nachádzame v písanej podobe jej hláskovanej realizácie v korpuse *prim-4.0-public-all*. Skratky SNR a SNS sa v hláskovanej podobe v písanom korpuse *prim-4.0-public-all* nenachádzajú.

V bludisku nového „ < esendé > “ sa každý z nich snažil nájsť ten správny smer svojším spôsobom . (Plus 7 dní 2007/16)

Súčasťou analyzovaného materiálu z *s-hovor-2.0* je aj niekoľko skratiek tendujúcich ku skratkovým slovám (*ISIC, ITIC, JAC, JEC, JOC, KIK, LIC, NATO, SAV, TASR, UNESCO, ÚĽUV, YMCA*). Jedine skratky *ITIC* a *YMCA* sa nachádzajú v pádových podobách.

Ale aj na < iticy/aitiky > tam dávajú tento rok . (2007-11-07-Prongo³)

No , tak som sa dostal rozhodol som sa odísť do Bratislavy , kde bola možnosť navštíviť < Ymku/imku > , večernú školu a tam každý rok urobiť gymnázium . (2004-11-29-Stcowg)

No , a na každý v nie každý večer , ale to myslím , trikrát , alebo štyrikrát do týždňa bolo , že som išiel do tej < Ymky/imky > a v tom čase už aj moji bratia tam chodili na vysokú školu . (2004-11-29-Stcowg)

Vyššie uvedené skratky dokladované v *s-hovor-2.0* sme overili v písanom korpuse *prim-4.0.-public-all*. Len štyri z nich – *ISIC* (209 výskytov), *UNESCO* (2779 výskytov), *ÚĽUV* (610 výskytov) a *YMCA* (1151 výskytov) – sa v písaných textoch nachádzajú buď v celej svojej paradigme (*UNESCO, ÚĽUV, YMCA*) alebo aspoň v nejakom tvare z nej (*ISIC*).

Operátor je k dispozícii nepretržite a dohovoríte sa vo všetkých svetových jazykoch . Spojenie zabezpečuje americká firma Call Sciences na základe zmluvy s ISTS , ktorá je zastrešujúcou organizáciou < ISICu > a národnou organizáciou zastupujúcou ISIC na Slovensku , t . j . CKM SYTS . ((prim-4.0-public-all: SME 1998-oct)

Jedným z nich je zoznamovanie s jedenástimi pamiatkami , zapísanými v celosvetovom zozname < UNESCa > , s českými cyklotrasami , a snaha o nápravu situácie na znečistených českých jazerách , pretože v mnohých je zákaz kúpania . (prim-4.0-public-all: Cestovateľ 2003/10)

Výstava predstavuje prierez tvorbou 75 ľudovomeleckých majstrov , ktorí spolupracujú s <

3 Každý názov nahrávky v SHK sa skladá z dátumu zaznamenania nahrávky, z prvých dvoch písmen mesta, kde bola nahrávka uskutočnená, a zo štvorpísmenného automaticky vygenerovaného kódu.

ÚĽUVom > niekoľko desiatok rokov .(prim-4.0-public-all: InZine 2003/09)

Koncepciou prenajímateľa , ktorý sa správa ako majiteľ , je prebudovať < YMCU > na zábavné centrum . ((prim-4.0-public-all: Práca 1998/08)

Okrem uvedených skratiek sa v materiáli hovoreného korpusu nachádzali aj substantíva typické pre hovorené prejavy utvorené od skratiek flektivizačnými alebo derivačnými formantmi (porov. Ološtiak, 2005). Pri väčšine substantív sa vlastné skratky s-*hovor-2.0* nenachádzajú.

béčko	1		2 : 1 : 1 : 1
béemvéčko	1	eštebák : eštébák	45 : 3
céčko	1	pécečko	1
cédečko: cédečko	11 : 4	péenka	1
dévedečko	2	pétépéčko	1
éčko	2	szmák	1
emhádéčka	1	úpécéčko : úpecečko : úpecéčko : upecečko	
esenbák	2		8 : 3 : 1 : 1
estéúčka	2	vépéenka	1
estévečka : estévéčka : estevéčka : estevečka			

V tomto prípade ide o substantivizáciu skratiek, pričom v hovorenej podobe – v dostupnom materiáli SHK – sú frekventovanejšie práve substantivizované podoby v porovnaní s pôvodnými skratkovými. Aj napriek obmedzenému materiálu pri nich registrujeme v niektorých prípadoch už teraz variantnosť pri vyslovovaní vokalických dĺžok.

Na doplnenie predstavy o výslovnosti niektorých skratiek môžeme využiť zápisy v internetových zdrojoch,⁴ v ktorých sa odráža ich hovorená podoba, miestami aj osobitný zápis či inovácia zápisu hovorenej podoby skratky. V textoch na internete, najmä v diskusiách na rôznych fórach a v chatovej komunikácii, často absentuje diakritika. Preto sú informácie, ktoré sme získali z internetových zdrojov len orientačné,⁵ keďže práve pri zisťovaní „výslovnostného zápisu“ jednotlivých skratiek je pre náš výskum nevyhnutné používanie

4 Všetky zápisy hovorenej podoby skratiek sme overovali na internete pomocou vyhľadávача Google.

5 Pri jednotlivých spôsoboch zápisu uvádzame aj počet výskytov stránok, ktoré konkrétny spôsob zápisu obsahujú. Presnosť číselných údajov však nepovažujeme za relevantnú, ide len o ilustráciu pri rozšírení výskumu dát získaných v SHK. Niektoré vysoké výskyty môžu byť spôsobené aj prítomnosťou nerelevantných dokladov či opakovaním.

diakritiky. Domnievame sa však, že aj napriek tomu sú niektoré spôsoby zápisu výslovnosti používateľov v neformálnych textoch čo najbližšie spôsobu ich výslovnosti⁶ a sú z jazykového hľadiska zaujímavé.⁷

Výslovnostná podoba skratky *ISIC* sa na internete zapisuje ako *ajsik* (1340 výskytov) aj *aisik* (479 výskytov). Prevažnú časť výskytov tvorí používanie tohto zápisu ako nicku,⁸ ale varianty zápisu sa používajú aj v pôvodnej funkcii na pomenovanie medzinárodnej študentskej identifikačnej karty.

Podobne ako *ISIC* aj výslovnosť skratky *ITIC* v podobe *ajtik* (1370 výskytov) vystupuje v internetových zápisoch primárne ako nick používateľov diskusií. Výskyt tohto zápisu na označenie medzinárodnej učiteľskej identifikačnej karty sme nenašli. Za zaujímavé však pokladáme pomenovanie príslušníka IT sféry – *ajtik*. Tu dochádza k homonymii práve pri dvoch uvedených významoch – 1) učiteľská identifikačná karta, 2) pomenovanie príslušníka či pracovníka sféry informačných technológií a potenciálne aj využitie motivácie oboch významov na používanie 3) internetovej prezývky (nicku) v diskusiách na internete.

Skratka *IT* sa v textoch na internete nachádza len vo výslovnostnej podobe *ajtí* (717 výskytov). Na ozvláštnenie v reklamných pútačoch slúži tento zápis ako jazyková hra: *Aj Ty chceš byť Ajtí?*, prípadne aj ako adjektívum v spojení so substantívom *kariéra* (*ajtí kariéra*).

Jednoznačne najvyššiu frekvenciu zápisu skratky *JRD* má zápis *jéerdé* (46 výskytov), niekedy zapísané aj ako *jéeRDé*. 2 výskyty sú doložené v podobe *jéerdé/JéeRDé*, 1 výskyt je pri podobe *JeeRDé*. V textoch bez diakritiky sa vyskytuje aj zápis *jeerde*.

Podobný variantný zápis je aj pri skratke *KDH*, kde je podoba *kádéhá/KáDéHá* najfrekventovanejšia (60 výskytov), internetové texty uvádzajú aj podoby *kádehá/KáDeHá* (33 výskytov) a *kadehá/KaDeHá* (33 výskytov). V textoch bez diakritiky sa *kadeha* vyskytuje 10-krát.

Zápis hovorenej podoby skratky *KSČ* na internete (10 výskytov) je totožný s výslovnosťou a zápisom v SHK. Súčasne je na internete varírovaný aj jedným výskytom v okazionalnej slovesnej podobe – *ne-káesčé-oval*. Prechodom k substantívu s osobitným ozvláštnením vystupuje v internetových textoch aj zápis skratky *SBS*: *esbees-KÁR* či *esbees-kar*. 53 výskytmi je podložený aj zápis *esbées/eSBéeS*.

6 Ak berieme do úvahy aj texty s diakritikou.

7 Nielen ich výslovnostný zápis, ale aj začlenenie tohto zápisu do lexikálnej (vznikom novotvarov) či morfológickej (osobitým ohýbaním) roviny.

8 Registrovaná prezývka alebo krycie meno, pod ktorým používateľ internetu uverejňuje svoje príspevky v konkrétnej diskusií, na chate, vo fóre atď.

Vyhľadávač Google poskytuje na porovnanie s našimi zisteniami zápis výslovnosti len šiestich výskytov skratky *vépéen* s dlhou realizáciou prvých dvoch zložiek. Substantivizácia skratky *VPN* na *vépéenko/vepeenko* nie je na internete známa, realizuje sa len v podobe *VPNko*, avšak všetky výskyty takéhoto substantíva označujú iný subjekt: nie názov politického hnutia *Verejnosc' proti násiliu*, ale typ virtuálnej počítačovej siete (*Virtual Private Network*).

Skratka *DVD* sa v našich dokladoch realizuje s dĺžkou, aj doklady na internete uvádzajú prevažne zápis s dlhou výslovnosťou (*DVD/dévédé*) rovnako ako v prípade skratky *CD/cédé*.

Skratku *USB* sme na internete našli výslovnostne zapísanú v 13 prípadoch rovnako, ako je realizovaná v korpusovom materiáli, len jeden výskyt je zapísaný krátko (*uesbe*).

Vzhľadom na základnú funkciu skratiek – ekonomizáciu vo vyjadrovaní, osobitne v hovorených prejavoch –, pokladáme za zaujímavú skutočnosť, že niekoľko pomenovaní zo skúmaného zoznamu má v našom materiáli hovoreného korpusu vyššiu frekvenciu v plnej – neskrátenej – podobe oproti skratkovej podobe. Ide o skratky *HSLŠ* (1 výskyt) – *Hlinkova slovenská ľudová strana* (5 výskytov), *NDR* (2 výskyty) – *Nemecká demokratická republika* (13 výskytov), *SNS* (1 výskyt) – *Slovenská národná strana* (13 výskytov), *SND* (1 výskyt) – *Slovenské národné divadlo* (5 výskytov), *SAV* (2 výskyty) – *Slovenská akadémia vied* (8 výskytov), *SLH* (9 výskytov) – *Spoločenstvo Ladislava Hanusa* (12 výskytov), *SNR* (1 výskyt) – *Slovenská národná strana* (2 výskyty), *SNP* (7 výskytov) – *Slovenské národné povstanie* (9 výskytov), *ŠtB* (56 výskytov) – *Štátna bezpečnosť* (66 výskytov), *UPC* (1 výskyt) – *Univerzitné pastoračné centrum* (2 výskyty), *ÚPN* (5 výskytov) – *Ústav pamäti národa* (8 výskytov).

Jednoznačne prevládajúca skratková podoba v porovnaní s viacslovným pomenovaním sa prejavila pri skratkách *VPN* (24 výskytov) – *Verejnosc' proti násiliu* (4 výskyty), *KDH* (44 výskytov) – *Kresťanskodemokratické hnutie* (2 výskyty),

Pri skratkách *SAV* (*Slovenská akadémia vied*) a *SNP* (*Slovenské národné povstanie*) v sledovanej konkurencii možností však často nejde len o „plný tvar“ vo vlastnom zmysle slova, ale o pomenúvacie substantívum, ktoré zastupuje celý názov. Vyskytuje sa teda častejšie napr. substantívne pomenovanie *Akadémia* (17 výskytov) oproti skratke *SAV* (2 výskyty) a *Povstanie* (9 výskytov) oproti skratke *SNP* (7 výskytov). Tendencia po jazykovej

ekonómii sa prejavuje týmito dvoma spôsobmi – skratkou aj univerbizáciou zástupným substantívom.

Záver

Funkcia skratiek v spontánnych a polospontánnych výpovediach je rovnaká ako v písaných prejavoch – ide o ekonomizáciu vo vyjadrovaní. V hovorených prejavoch sa však v porovnaní s písanými táto ekonomizácia premieta do dvoch konkurenčných zvukových podôb: konkrétna skratka môže byť hláskovaná alebo nehláskovaná. Ak ide o hláskovanú skratku, môže byť hláskovaná podľa slovenskej výslovnosti alebo podľa výslovnosti v pôvodnom jazyku, z ktorého bola skratka prebratá, čiže pri prevzatých skratkách vstupuje do procesu ďalšia hovorená podoba skratky, pričom vzájomné vzťahy medzi nimi sa v komunikácii kryštalizujú. Z funkčného hľadiska je dôležité, aby použitie skratky nenarušalo zrozumiteľnosť výpovede.

Skratky zastupujúce viacslovné pomenovania sú medzi slovenskými hovoriacimi (v rámci korpusu *s-hovor-2.0*) relatívne známe, o čom svedčí to, že hovoriaci ich používajú bez narušenia zrozumiteľnosti komunikácie.

V skúmanom materiáli predstavujú osobitnú skupinu skratky *SNS*, *ÚPN*, *SND* či *SNP*, pri ktorých prevláda viacslovné pomenovanie nad skratkovým, či skratky *SAV* a *SNP*, pri ktorých sú frekventovanejšie jednoslovné substantívne pomenovania.

Keďže väčšinou uvedených skratiek sa pomenúvajú známe reálie (diferencovane v rámci generácií, resp. istých skupín respondentov; napr. skratky *PTP*, *NKVD* sú známe v okruhu príslušníkov staršej generácie, u študentov naopak napr. skratky *ISIC*, *ITIC*), zdomácnenosť pôvodne inojazyčného výrazu potvrdzuje aj prechod skratiek k skratkovým slovám, resp. substantívam. Realizuje sa aj variantnosť pri výbere výslovnosti – hláskovaná či nehláskovaná skratka. Skratky ako *SNP* či *SAV* tak nachádzame v oboch výslovnostných variantoch.

Pokiaľ ide o zvukovú realizáciu skratiek v sledovanom hovorenom materiáli, realizuje sa aj variantnosť pri výbere výslovnosti – hláskovaná či nehláskovaná skratka. Napr. skratky ako *SNP* či *SAV* nachádzame v oboch výslovnostných variantoch.

V skúmanom materiáli prevláda pri slovenských skratkách hláskovaná výslovnosť. Zo všetkých 56 slovenských skratiek, je výskyt hláskovanej výslovnosti 72-percentný (41

výslovnosti: *a.s.*, *BA*, *ČKD*, *ČSAD*, *ČSND*, *DKP*, *EHS*, *EKG*, *HZDS*, *IQ*, *JRD*, *KDH*, *KSČ*, *KSS*, *ltt*, *MNV*, *NDR*, *OF*, *OSN*, *OSP*, *OV*, *OVVS*, *PMS*, *PTP*, *ROH*, *SBS*, *SČSP*, *sk*, *SLH*, *STU*, *SVŠT*, *ŠtB*, *UPC*, *ÚPN*, *ÚSKŠ*, *UŠB*, *ÚTK*, *ÚV*, *VKV*, *VPN*, *ZO*), nehláskovaná výslovnosti je zastúpená 24 % (15 výskytov: *atď.*, *ČSR*, *HSLŠ*, *KDMS*, *KIK*, *LIC*, *SND*, *SNR*, *SNS*, *SZM*, *TASR*, *ÚLUV*, *VŠMU*), výslovnosť hláskovaná aj nehláskovaná je zastúpená 3 % (2 výskyty – *SAV*, *SNP*).

Pri výslovnosti cudzích skratiek z celkového počtu 42 skratiek, prevláda tiež hláskovaná výslovnosť – 76 % (32 výskytov: *BBC*, *cca*, *CCS*, *CD*, *CIC*, *CRM*, *CSc.*, *CSR*, *DDR*, *DHL*, *DVD*, *GPU*, *IB*, *IT*, *NKVD*, *OCR*, *OECD*, *OK*, *PDF*, *PDS*, *PhD.*, *PP*, *PR*, *SOS*, *SS*, *TV*, *USA*, *USB*, *UV*, *VIP*, *WC*, *WWW*), nehláskovaná výslovnosť má 24-percentný podiel. (10 výskytov: *ISIC*, *ITIC*, *JAC*, *JEC*, *JOC*, *MUDr.*, *NATO*, *SAP*, *UNESCO*, *YMCA*). Ani v jednom prípade sa pri cudzojazyčných skratkách nevyskytuje obojaká výslovnosť – aj hláskovaná, aj nehláskovaná.

Hovorené korpusy sú v súčasnosti jedným z dôležitých zdrojov, v ktorých možno bezprostredne skúmať reálnu hovorenú podobu jazyka. Osobitné označkovanie problémových či inak zaujímavých javov utvára možnosti na systematickú analýzu. S narastajúcim množstvom materiálu v Slovenskom hovorenom korpuse bude možné skúmať a porovnávať javy známe z písaných textov na materiáli hovoreného korpusu. Zistenia o používaní a výslovnosti skratiek v hovorenom korpuse s-hovor-2.0 budeme môcť takisto doplniť, resp. spresniť pri tých skratkách, ktorých výskyt je v súčasnom hovorenom korpuse nízky na vyslovenie definitívnejších záverov.

Literatúra a zdroje

- Encyklopédia jazykovedy. Bratislava: Obzor 1993. 513 s.
- HORECKÝ, Ján: O skratkách a značkách v slovenčine. In: Slovo a tvar 1, 1947, s. 9 – 14.
- Internetový vyhľadávač Google. Dostupný z WWW: www.google.com
- KAČALA, Ján: Výslovnosť cudzojazyčných mien a názvov. In: Kultúra slova, 1998, roč. 32, č. 4, s. 209 – 219.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 1. vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. Bratislava: Veda 1987. 542 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 2. vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. Bratislava: Veda 1989. 542 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 3., doplnené a prepracované vyd. Pripravili J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 1997. 944 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vydanie. Redigovali: J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s.
- LALÚCH, Róbert – KONCOVÁ, Monika: Slovník skratiek a značiek. Bratislava: Ikar 2004. 487 s.
- MASÁR, Ivan: O výslovnosti skratiek. In: Kultúra slova, 1997, roč. 31, č. 1, s. 58 – 59.
- Mluvnice češtiny (I). Praha: Academie 1986. s. 519 – 526. 566 s.
- OLOŠTIAK, Martin: Abreviačná a slovotvorná motivácia. In: Slovo o slove 11. Prešov: Prešovská univerzita 2005 s. 39 – 50. Dostupné z WWW: <http://www.unipo.sk/public/media/11314/Slovo%20o%20slove%2011%20-%202005.pdf>
- POVAŽAJ, Matej: Ako sa má hlásť skratka OECD? In: Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 2, s. 109 – 110.
- Slovenský hovorený korpus – s-hovor-2.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovenský hovorený korpus – s-hovor-2.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2010. Dostupný z: <http://korpus.juls.savba.sk:8086/oral/>.
- Slovenský národný korpus – prim-4.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Bratislava: VEDA 2006. 1134 s.
- TUŠÉR, Andrej: Svet skratiek a značiek. Bratislava: SOFA 1996. 176 s.
- Ústav pamätí národa. Projekt Oral history. Dostupný z WWW: <http://www.upn.gov.sk/filmy/projekt-oral-history-svedkovia-z-obdobia-neslobody>
- Ústav pamätí národa. Projekt Oral history. Dostupný z WWW: <http://www.upn.gov.sk/obdobie-1939-1945/projekt-oral-history-1939-1945/>
- Ústav pamätí národa. Projekt Oral history. Dostupný z WWW: <http://www.upn.gov.sk/obdobie-1945-1989/projekt-oral-history-o-obetiach-totality/>
- ŠALING, Samo – ŠALINGOVÁ-IVANOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana: Veľký slovník cudzích slov. 3., revidované a doplnené vyd. Bratislava – Prešov: Vydavateľstvo SAMO 2003. 1375 s.

Príloha

a.s.	akciová spoločnosť
atď.	a tak ďalej
BA	Bratislava
BBC	The British Broadcasting Corporation
cca	cirka, asi, približne, okolo
CCS	Cascading Style Sheets
CD	Compact Disk
CIC	Counter-Intelligence Corps (výzvedná služba armády USA)
CRM	Customer relationship management
CSc.	Candidatus scientiarum
CSR	Corporate social responsibility
ČKD	závod ČKD Blansko
ČSAD	Československá autobusová doprava
ČSND	Československá národná demokratická strana
ČSR	Československá republika
DDR	Deutsche Demokratische Republic
DHL	Dalsey, Hillblom and Lynn – doručovacia spoločnosť
DKP	drobné a krátkodobé predmety
DVD	Digital Versatile Disc alebo Digital Video Disc
EHS	Európske hospodárske spoločenstvo
EKG	elektrokardiogram
EÚ	Európska únia
GPU	Gosudarstvennoje političeskoje upravlenije
HSES	Hlinkova slovenská ľudová strana
HZDS	Hnutie za demokratické Slovensko
IB	The International Baccalaureate
IQ	inteligentný kvocient
ISIC	The International Student Identity Card
IT	Information technology/informačné technológie
ITIC	The International Teacher Identity Card
JAC	Jeunesse agricole catholique
JEC	Jeunesse étudiante chrétienne
JOC	Jeunesse ouvrière chrétienne
JRD	Jednotné roľnícke družstvo
KDH	Kresťansko-demokratické hnutie
KDMS	Kresťansko-demokratická mládež Slovenska
KIK	Klub inteligencie katolíckej
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
LIC	Literárne informačné centrum
ltt	len tak tak
MNV	Miestny národný výbor
MUDr	medicinae universae doctor
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NDR	Nemecká demokratická republika
NKVD	Narodnyj komissariat vnutrennych del

OCR	Optical character recognition
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OF	Občianske fórum
OK	all correct
OSN	Organizácia Spojených národov
OSP	spoločnosť Obchod.Stavebníctvo.Podnikanie
OV	okresný výbor
OVVS	Odbor všeobecnej vnútornej správy
PDF	Portable Document Format
PDS	Partei des Demokratischen Sozialismus
PhD.	philosophiæ doctor
PMS	predmenštruačný syndróm
PP	Production programmer
PR	Public relations
PTP	pomocné technické prápory
ROH	robotnícke odborové hnutie
SAP	structural analysis program
SAV	Slovenská akadémia vied
SBS	strážna bezpečnostná služba
SČSP	Svaz československo-sovetského přátelství
SITA	Slovenská informačná tlačová agentúra
sk	skratka pre doménu s lokalizáciou na Slovensku
SLH	Spoločenstvo Ladislava Hanusa
SND	Slovenské národné divadlo
SNP	Slovenské národné povstanie
SNR	Slovenská národná rada
SNS	Slovenská národná strana
SOS	save our souls
SS	Schutzstaffel
STU	Slovenská technická univerzita
SVŠT	Slovenská vysoká škola technická
SZM	Socialistický zväz mládeže
ŠtB	Štátna bezpečnosť
TASR	Tlačová agentúra Slovenskej republiky
TV	televízia (Tele Vision)
ÚĽUV	Ústredie ľudovej umeleckej výroby
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UPC	Univerzitné pastoračné centrum
ÚPN	Ústav pamäti národa
USA	Spojené štáty americké
USB	Universal Serial Bus
ÚSKŠ	Ústredie slovenského katolíckeho študentstva
UŠB	Ústredňa štátnej bezpečnosti
ÚTK	Ústav technickej kybernetiky
UV	ultraviolet
ÚV	ústredný výbor
VIP	very important person
VKV	veľmi krátke vlny

VPN	Verejnosť proti násiliu
VŠMU	Vysoká škola muzických umení
WC	water closet
WWW	The World Wide Web
YMCA	The Young Men's Christian Association
ZO	základná organizácia